

Maahanmuuttajien oikeus sosiaaliturvaan Suomessa - EMN tutkimus

Kansallinen EMN-seminaari
Helsinki, Paasitorni
22.11.2013

Berit Kiuru, Ylitarkastaja
Euroopan muuttoliikeverkosto

Euroopan unionin
osarahoittama

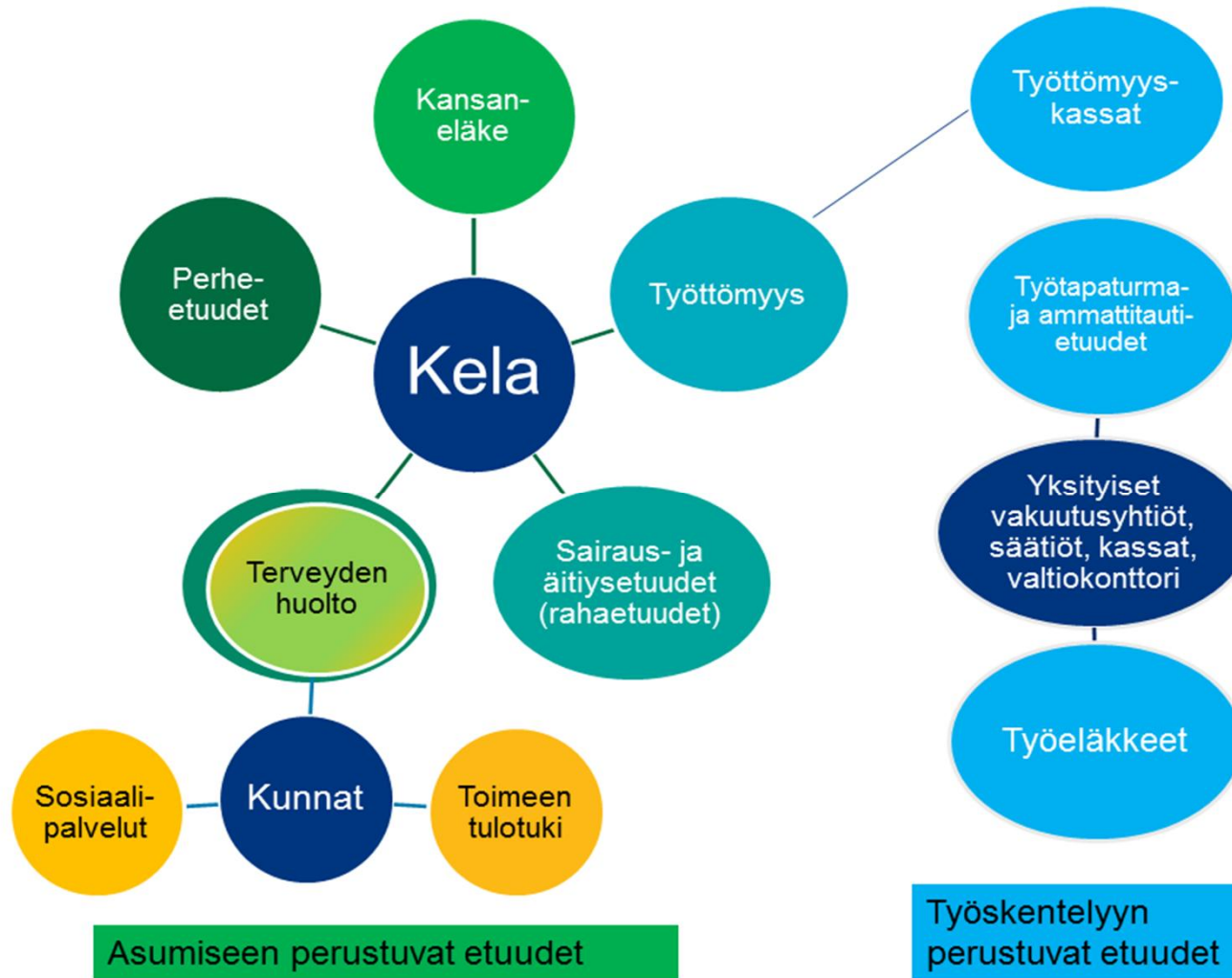
Tutkimuksen kohde

- Tutkimus koskee kolmannen maan kansalaisia, joilla on:
 - pysyvä oleskelulupa (P) tai pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskelulupa (P-EU) tai
 - määräaikainen eli jatkuva (A) tai tilapäinen (B) oleskelulupa ja jotka ovat:
 - työntekijöitä (ml. tutkijat, kausityöntekijät ja EU:n sinisen kortin haltijat)
 - elinkeinonharjoittajia
 - työttömiä (työnhakijoita) tai
 - kolmannen maan kansalaisen perheenjäseniä
- Tarkastelun ulkopuolelle on rajattu:
 - ne kolmannen maan kansalaiset perheenjäsenineen, jotka liikkuvat EU:n jäsenmaiden välillä
 - tilanteet, joissa Suomessa oleskelu ja työskentely on mahdollista viisumilla tai viisumivapaasti
 - opiskelijoiden, paluumuuttajien, turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten, ihmiskaupan uhrien, turistien sekä luvattomasti maassa oleskelevien oikeus sosiaaliturvaan
- Suomi on solminut sosiaaliturvasopimuksen Australian, Chilen, Israelin, Kanadan (sekä Quebecin) ja Yhdysvaltojen kanssa. Intian kanssa sopimus tulee voimaan 2014. Neuvotellaan sopimuksesta Kiinan ja Japanin kanssa.

Yleistä

- Suomen sosiaaliturvajärjestelmää kuvaavat seuraavat ominaisuudet:
 - Oikeus sosiaaliturvaan kuuluu kaikille, eikä vain tietyille ryhmille tai vakuutuksen piiriin kuuluville
 - Oikeus sosiaaliturvaan on yksilökohtainen, ei ns. johdettuja oikeuksia
 - Palveluilla on keskeinen osa ihmisten elintason turvaamisessa
 - Perusturva ja ansioturva on nivottu yhteen
 - Järjestelmä kattaa useita asumiseen perustuvia oikeuksia
 - Perus- ja vähimmäisturva on pitkälle turvattu verorahoitteisin järjestelmin
 - Ansiosidonnainen turva pohjautuu maksurahoitteiseen sosiaalivakuutukseen
 - Kuntien osuus järjestelmien ylläpidosta ja rahoituksesta on suuri, joten sillä on huomattava merkitys, onko henkilöllä Suomessa kotikuntaa
- Suomen sosiaaliturvajärjestelmä jakautuu asumisperusteiseen ja työskentelyyn perustuvaan sosiaaliturvaan.
 - Asumisperusteiseen sosiaaliturvaan ovat oikeutettuja Suomessa tosiasiallisesti asuvat tai asuvaksi katsottavat henkilöt

Suomen sosiaaliturvajärjestelmä

Asumisen määrittely

- Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta (ns. soveltamisalalaki)
 - Kansaneläkelaitoksen (Kelan) ns. vakuuttamispäätös
 - Vakainainen asuminen/muutto Suomeen, kokonaisarvio
 - P, P-EU ja A-oleskelulupa viittaa vakinaisuuteen
 - B-oleskelulupa tapauskohtaisesti
 - Vakainainen/tilapäinen ulkomaille muutto, kiinteät siteet Suomeen
- Kotikuntalaki
 - Maistraatin kotikuntamerkintä
 - Kotikunnan saa, jos
 - P, P-EU tai A-oleskelulupa
 - sellaisen henkilön perheenjäsen, jolla on kotikunta
 - vähintään vuoden B-oleskelulupa ja lisäksi tarkoitus olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen jäädä Suomeen vakinaisesti asumaan
 - Muutto ulkomaille yli vuodeksi, kiinteämpi yhteys Suomeen

Kelan toimeenpanemat etuudet

- Kela ratkaisee soveltamisalain mukaan, onko oikeutta Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan. Vakinaisesti Suomessa asuvilla oikeus:
 - sairaanhoitokorvauksiin sekä sairauspäivärahaan ja kuntoutusrahaan
 - äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaan
 - lapsilisään ja äitiysavustukseen
 - peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen työttömyyden varalta
 - kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyys-, vanhuus- ja perhe-eläkkeeseen sekä takuueläkkeeseen ja tiettyihin eläkkeisiin liittyviin etuuksiin
- Sairausvakuutuslain mukaan työntekijä tai yrittäjä on vakuutettu työskentelyn tai yritystoiminnan aloittamisesta lukien, jos hän työskentelee tai harjoittaa yritystoimintaa vähintään neljä kuukautta (vaikka ei asuisi Suomessa vakinaisesti soveltamisalain mukaan), ja on sairausvakuutettuna oikeutettu:
 - sairaanhoitokorvauksiin sekä sairauspäivärahaan ja kuntoutusrahaan
- Kuntien rahoittamaan lasten kotihoidontukeen oikeutettuja ne, joilla kotikunta
- Lapsilisän ja äitiysavustuksen rahoittaa valtio. Vanhempainpäivärahojen maksamiseen osallistuvat työnantajat, vakuutetut ja valtio.

Terveydenhuolto

- Suomessa on erilliset sairausvakuutus- ja terveystalvelujärjestelmät.
- Suomen terveydenhuolto jakaantuu julkiseen ja yksityiseen.
- Oikeus kuntien vastuulla oleviin julkisen terveydenhuollon palveluihin niillä, joilla on kotikunta – kiireelliseen sairaanhoitoon kuitenkin kaikilla, mutta hoidon todelliset kustannukset voidaan veloittaa.
- Oikeus Kelan maksamiin sairaanhoitokorvauksiin sekä sairauspäivärahaan ja kuntoutusrahaan niillä, jotka sairausvakuutettuja.
 - Sairausvakuutetuksi voi tulla vakinaisen asumisen (soveltamisalalaki) tai pelkän työskentelyn/yritystoiminnan (sairausvakuutuslaki) perusteella
- Julkiset terveydenhoitopalvelut rahoitetaan kunnallisverotuloilla ja käyttäjämaksuilla. Valtio maksaa kunnille valtionosuuksia. Kelan maksamat sairaanhoitokorvaukset ja sairausetuudet rahoittaa valtio.

Sosiaalipalvelut ja toimeentulotuki

- Kunnat vastaavat sosiaalipalveluiden (pitkäaikaishoidon) järjestämisestä niille, joilla on kotikunta – kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden niin vaatiessa sosiaalipalveluihin oikeutettuja muitkin.
- Toimeentulotuki on viimesijainen ja tarveharkintainen taloudellinen tuki, johon oikeus jokaisella kansalaisuudesta riippumatta. Toimeentulotuen myöntää se kunta, jonka alueella henkilö oleskelee vakinaisesti. Kiireellistä toimeentulotukea voidaan myöntää myös kunnassa tilapäisesti oleskelevälle.
 - Jos oleskelulupa on P tai P-EU on henkilön oleskelu verrattavissa niihin, jotka asuvat vakinaisesti ja joilla kotikunta
 - Jos oleskelulupa on A tai B kyseeseen tulee lähinnä kiireellinen toimeentulotuki, ellei hakijaa ole vapautettu UlkL 39 § :n toimeentuloedellytyksestä
- Valtio osallistuu sosiaalipalvelujen ja toimeentulotuesta aiheutuvien kustannusten rahoittamiseen valtionosuuksin.

Työttömyysturva

- Työ- tai virkasuhteessa olevat palkkatyöntekijät sekä yrittäjät voivat kuulua työttömyyskassaan, joka maksaa ansiopäivärahaa työttömyyden aikana.
- Ne, jotka eivät ole oikeutettuja ansiopäivärahaan, voivat saada Kelan maksamaa peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea.
- Työttömyysetuuksien saaminen edellyttää:
 - Ansiopäivärahan ja peruspäivärahan osalta ns. työssäoloehdon täyttymistä – työmarkkinatuen saaminen sen sijaan ei edellytä aiempaa työntekoa
 - Työnhakijaksi rekisteröitymistä ja siihen on oikeus ulkomaalaisella
 - jolle on myönnetty P tai P-EU-oleskelulupa tai
 - jolla on oikeus ansiotyöhön A tai B-oleskeluluvan nojalla, jos lupaan ei liity työnantajaa koskevia rajoituksia
 - Työvoimapoliittisten edellytysten täyttymistä
 - Asumista Suomessa soveltamisalain nojalla
- Työttömyysetuudet rahoitetaan osittain julkisista varoista ja osittain työnantajien ja työntekijöiden maksamilla työttömyysvakuutusmaksuilla sekä työttömyyskassojen jäsenmaksuilla valtion maksaessa perusosan. Työmarkkinatuen rahoitukseen osallistuvat valtio ja kunnat.

Eläkejärjestelmä

- Lakisääteinen ansiosidonnainen työeläkejärjestelmä (vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläke)
 - Työeläkeyhtiöt, eläkekassat ja eläkesäätiöt hoitavat
 - Kun henkilö tulee Suomeen töihin, tulee hän oleskelulupalajista riippumatta heti vakuutetuksi ja alkaa kerryttää työeläkejärjestelmän eläkkeitä. Yrittäjien vakuuttamisvelvollisuus koskee toimintaa, joka jatkunut vähintään neljä kuukautta, ja jonka minimitulo 7 303,99 euroa vuodessa (vuonna 2013).
 - Työeläkkeet maksetaan ilman rajoituksia ulkomaille
 - Rahoitetaan jakojärjestelmällä eli kunkin vuoden työeläkemaksuilla ja osittain rahastoivan periaatteen mukaan
- Kansaneläkejärjestelmä (vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläke) sekä takuueläke
 - Kela hallinnoi
 - Oikeutettuja Suomessa soveltamisalalain mukaan asuvat (kun asunut Suomessa 3 vuotta 16-vuotta täytettyään)
 - Kansaneläkettä maksetaan ulkomaille vuoden ajan, takuueläkettä ei
 - Rahoittaa valtio verovaroin

Työtaturmat ja ammattitaudit

- Suomella on erillinen työtaturma- ja ammattitautilainsäädäntö.
- Työnantaja on velvollinen vakuuttamaan työntekijänsä valitsemassaan vahinkovakuutusyhtiössä, jos työnantajan teettämien työpäivien määrä ylittää 12 päivää kalenterivuoden aikana. Vaikka velvoite olisi laiminlyöty, on vahingoittunut työntekijä oikeutettu korvauksiin.
- Lakisääteinen tapaturmavakuutus korvaa:
 - sairaanhoitokulut
 - ansionmenetys (päiväraha ja työtaturmaeläke)
 - haittaraaha pysyvästä haitasta
 - lääketieteellinen ja ammatillinen kuntoutus (kustannukset sekä ansionmenetys)
 - hautausapu ja perhe-eläke kuolemantapauksissa
- Oleskelulupalajilla ei ole merkitystä korvausten suhteen.
- Korvaukset maksetaan vahingoittuneelle työntekijälle tai omaisille kansalaisuudesta tai asuinmaasta riippumatta.
- Tapaturmavakuutus perustuu työnantajien vakuutusmaksuihin.

Johtopäätökset

- Kolmansien maiden kansalaiset ovat oikeutettuja Suomen sosiaaliturvaan samoin edellytyksin kuin Suomen kansalaiset.
- Merkittävä osa sosiaaliturvasta on asumisperusteista ja asumiseen perustuvat oikeudet määritellään useassa eri yhteydessä eri viranomaisten toimesta
 - Kelan ja maistraattien asumista koskevilla ratkaisuilla huomattava merkitys
 - Lainsäädäntö jättää harkinnanvaraa ja käsitteet eivät ole vakiintuneita, eivätkä yhdenmukaisia ulkomaalaislainsäädännössä käytetyn kanssa
 - Nykylainsäädännön valossa kohtuuttomia tilanteita voi aiheutua etenkin Suomessa lyhytaikaisesti työskentelevien kohdalla
- Maahanmuuttopolitiikan ja sosiaaliturvalainsäädännön välillä ei ole ollut selvää yhteyttä:
 - Sosiaaliturvakysymykset ovat nousseet esille lähinnä maahanmuuttodirektiivien implementoinnin yhteydessä ja lainsäädännön ongelmakohtia on paikattu vakinaisen asumisen kriteerejä venyttäen
 - Viranomaisten välisessä tiedonkulussa on kehittämistarpeita toimeentulotukeen turvautumiseen liittyen

Kiitos

Lisätietoja:

*Berit Kiuru
Ylitarkastaja
Euroopan muuttoliikeverkosto*

*berit.kiuru@migri.fi
emn@migri.fi
www.emn.fi*

